

Agnieszka Strzelecka, Danuta Zawadzka, Ewa Szafraniec-Siluta

Politechnika Koszalińska

PRZEPIŁYWKY PIENIĘŻNE A ZDOLNOŚĆ DO SAMOFINANSOWANIA DZIAŁALNOŚCI TOWAROWYCH GOSPODARSTW ROLNYCH W POLSCE¹

THE COMMERCIAL FARM CASH FLOW AND SELF-FINANCING IN POLAND

Słowa kluczowe: przepływy pieniężne, samofinansowanie, inwestycje

Key words: cash flow, self-financing, investment

Abstrakt. Celem badań była ocena zdolności do samofinansowania działalności gospodarstw rolnych w Polsce z uwzględnieniem typu rolniczego. Badaniu poddano towarowe gospodarstwa rolne w Polsce w latach 2004-2009. W analizach wykorzystano dane *Farm Accountancy Data Network*. W artykule dokonano analizy przepływów pieniężnych gospodarstw rolnych z uwzględnieniem następujących typów rolniczych: uprawy polowe, uprawy ogrodnicze, uprawy trwałe, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne, zwierzęta, mieszane. Wszystkie dane przedstawione w opracowaniu są wartościami przeciętnymi dla rozpatrywanych grup gospodarstw rolnych.

Wstęp

Podstawowym źródłem finansowania inwestycji gospodarstw rolnych jest samofinansowanie². Zostało to potwierdzone empirycznie m.in. przez Mądrą [2009], Gałęcką [2010] oraz Marcysiak i Marcysiak [2009]. Wraz ze wzrostem wielkości gospodarstwa rolnego wzrasta znaczenie zewnętrznych źródeł finansowania tych podmiotów. W działających sprawnie gospodarstwach rolnych kapitał własny powinien się powiększać, co dokonuje się np. przez akumulowanie dochodów i zysku. Kusz [2009] zwraca uwagę na fakt, że w sytuacji, gdy występuje silne powiązanie gospodarstwa rolnego z gospodarstwem domowym rolnika, wysokość kapitału własnego zdeterminowana jest zdolnością członków rodziny do wyrzeczenia się bieżącej konsumpcji. Wiąże się to z faktem, że podstawowym źródłem wewnętrznego finansowania działalności są oszczędności [Kusz 2008]. Dochód rolniczych gospodarstw domowych może zostać przeznaczony na cele związane z konsumpcją oraz z oszczędnościami. Wydatki na konsumpcję kształtują warunki bytowe ludności wiejskiej, z kolei oszczędności mogą być przeznaczone m.in. na finansowanie inwestycji. Jest to jeden z podstawowych czynników decydujących o możliwościach rozwojowych gospodarstw rolnych [Pawłowska-Tyszko 2003].

Material i metodyka badań

Celem badań zaprezentowanych w artykule była ocena zdolności do samofinansowania działalności gospodarstw rolnych w Polsce z uwzględnieniem typu rolniczego. Badaniu poddano towarowe gospodarstwa rolne w Polsce, które w latach 2004-2009 prowadziły rachunkowość rolną w ramach *Farm Accountancy Data Network* (FADN). Jest to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych³. FADN gromadzi dane dotyczące gospodarstw towarowych, które mają zasadniczy udział

¹ Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki. Projekt pt. „Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego”. Umowa Nr 3577/B/H03/2011/40.

² Zdaniem niektórych badaczy, rolnicy zmuszeni są do finansowania działalności kapitałem własnym z uwagi na utrudnienia tej grupy podmiotów w dostępie do zewnętrznych źródeł finansowania [Ma, Tian 2006, Bierlen i in. 1998].

³ Podstawą prawną Polskiego FADN jest Ustawa o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych z 29 listopada 2000 r. z późn. zm. (Dz.U. Nr 3 z 2001 r. poz. 20), natomiast gromadzenie i przedstawianie danych zlecono Instytutowi Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowemu Instytutowi Badawczemu w Warszawie.

w tworzeniu wartości dodanej rolnictwa⁴. Analizą objęto gospodarstwa rolne towarowe o wielkości ekonomicznej równej lub większej 2 ESU⁵. W artykule dokonano analizy przepływów pieniężnych gospodarstw rolnych z uwzględnieniem siedmiu typów rolniczych⁶: uprawy polowe, uprawy ogrodnicze, uprawy trwałe, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne, zwierzęta ziarnożerne, mieszane. Wszystkie dane przedstawione w opracowaniu są wartościami przeciętnymi dla rozpatrywanych grup gospodarstw rolnych. Zgodnie z metodologią FADN przepływ pieniężny (1) ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania prowadzonej działalności oraz tworzenia oszczędności w ramach działalności operacyjnej, obrazuje zatem sumę wartości sprzedaży produktów oraz zwierząt, innych przychodów, salda dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej, a także salda dopłat i podatków dotyczących inwestycji, pomniejszoną o koszty ogółem i koszty zakupu zwierząt⁷. Natomiast przepływ pieniężny (2) ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania prowadzonej działalności oraz tworzenia oszczędności⁸. Jest to zatem przepływ pieniężny (1) powiększony o sprzedaż środków trwałych oraz stan zobowiązań na koniec roku oraz pomniejszony o wartość zakupów i inwestycji w środkach trwałych, a także stan zobowiązań na początek roku. Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem gospodarstwa rolnego obrazuje zwrot ze środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa [Goraj i in. 2011].

Charakterystyka badanej populacji

Populacja towarowych gospodarstw rolnych o wielkości ekonomicznej równej lub większej 2 ESU w Polsce w okresie 2004-2009 wyniosła średnio 749 046 podmiotów. Próba reprezentacyjna objęła średnio 12 143 jednostki. Liczbę gospodarstw w próbie w podziale na typy rolnicze przedstawiono w tabeli 1.

W badanej populacji najwyższą średnią powierzchnią użytków rolnych charakteryzowały się jednostki, których głównym kierunkiem produkcji były uprawy polowe. Ich zasoby ziemi ważyły się przeciętnie w granicach od 22,9 do 25,1 ha na gospodarstwo. Jest to związane z faktem, że stanowi ona niezbędny czynnik w procesie produkcji zarówno zbóż, jak i roślin oleistych. Podobna sytuacja występuje w przypadku gospodarstw specjalizujących się w hodowli krów mlecznych oraz zwierząt żywionych w systemie wypasowym. Dla tego typu podmiotów średnia powierzchnia użytków rolnych wyniosła odpowiednio: od 12,9 do 17,4 ha oraz od 15,6 do 21,7 ha. Gospodarstwa typu rolniczego „zwierzęta ziarnożerne” oraz „uprawy ogrodnicze” osiągnęły najwyższy poziom produkcji w badanym okresie. Wartości te wyniosły odpowiednio dla pierwszych przeciętnie: od 202 399 do 242 514 zł na gospodarstwo oraz dla drugich od 150 651 do 178 068 zł. Średnia wartość produkcji gospodarstwa rolnego w Polsce wyniosła 88 142 zł w badanym okresie. Gospodarstwa, których głównym kierunkiem produkcji są uprawy ogrodnicze, charakteryzowały się najniższymi zasobami ziemi rolniczej spośród wszystkich typów (od 2,5 do 4,1 ha). Stosunkowo duży średni obszar ziemi użytkowanej rolniczo (od 15,7-18,9 ha) miały gospodarstwa, których głównym kie-

⁴ Do 2009 r. za takie uznawane były gospodarstwa rolne mieszczące się w grupie gospodarstw wytwarzających w danym regionie FADN lub kraju członkowskiego co najmniej 90% wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM). Standardowa nadwyżka bezpośrednia jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji. Z kolei od 2010 r. minimalna wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego, po której przekroczeniu dany podmiot zostaje włączony do pola obserwacji FADN, ustalana jest na podstawie analizy sum standardowej produkcji (SO – *Standard Output*) z danych Głównego Urzędu Statystycznego w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej.

⁵ Do 2009 r. parametrem służącym do określania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego była europejska jednostka wielkości (ESU – *European Size Union*). 1 ESU odpowiadało równowartości 1200 euro. Do obliczeń przyjmowane były średnie z trzech lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu, tak by wyeliminować wpływ zmian produkcji lub cen produktów i środków produkcji. Od 2010 r. w klasyfikacji stosowany jest nowy parametr ekonomiczny – standardowa produkcja, która stanowi średnią wartość produkcji określonej działalności rolniczej (roślinnej lub zwierzęcej) z 5 lat, która została uzyskana z 1 ha lub 1 zwierzęcia w ciągu roku, w przeciętnych dla danego regionu warunkach gospodarowania [Goraj i in. 2011].

⁶ Typy rolnicze określany jest na podstawie wielkości udziału standardowej nadwyżki bezpośredniej poszczególnych działalności rolniczych prowadzonych w gospodarstwie w całkowitej standardowej nadwyżce bezpośredniej gospodarstwa rolnego [Decyzja Komisji 1985]. Wyróżnia się typy: 1) uprawy polowe – głównie zboża, rośliny oleiste, strączkowe i okopowe; 2) uprawy ogrodnicze – przede wszystkim warzywa, truskawki, kwiaty i rośliny ozdobne; 3) uprawy trwałe – najważniejsze w tej grupie to sady owocowe i jagodowe; 4) krowy mleczne – bydło mleczne, które utrzymywane jest głównie dla produkcji mleka; 5) zwierzęta trawożerne (do 2009 r. zwierzęta żywione w systemie wypasowym, bez krów mlecznych) – bydło opasowe, owce, kozy i inne żywione w systemie wypasowym; 6) zwierzęta ziarnożerne – trzoda chlewna, drób i inne zwierzęta żywione paszami treściwymi; 7) mieszane (uprawy polowe i zwierzęta hodowlane) – zaliczane są tu gospodarstwa rolne, które nie spełniają wymogów określonych dla typów specjalistycznych.

⁷ Sposób kalkulacji przepływu pieniężnego (1): sprzedaż produktów + inne przychody + sprzedaż zwierząt – koszty ogółem – koszty zakupu zwierząt + saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej + saldo dopłat i podatków dotyczących inwestycji.

⁸ Sposób kalkulacji przepływu pieniężnego (2): przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych – zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku – stan zobowiązań na początek roku.

Tabela 1. Liczba gospodarstw w badanej próbie według typów rolniczych

Table 1. The number of farms in the sample by enterprise

Wyszczególnienie/ Enterprise	Liczba gospodarstw/Number of farms					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Uprawy polowe/ Fieldcrops	2573	2650	2622	2800	3241	3287
Uprawy ogrodnicze/ Horticulture	335	350	424	438	446	416
Uprawy trwałe/ Other perennial crops	410	418	439	471	494	514
Krowy mleczne/ Dairy	785	895	877	817	891	952
Zwierzęta trawożerne/ Other grazing livestock	1348	1332	1386	1501	1661	1807
Zwierzęta ziarnożerne/ Granivores	1574	1611	1761	1681	1456	1488
Mieszane/ Mixed	4937	4614	4430	4470	4288	3967

Źródło: opracowanie własne na podstawie Goraj i in. 2007, 2008, 2009, 2010, Wyniki standardowe... 2006

Source: own study based on Goraj et al. 2007, 2008, 2009, 2010, Wyniki standardowe... 2006

miały gospodarstwa mieszane (26 323 zł). Gospodarstwa te charakteryzowały się także najniższymi średnimi przepływami pieniężnymi (2), które przeciętnie w badanym okresie osiągnęły poziom 18 762 zł (rys. 2).

Przeciętne gospodarstwo rolne w Polsce osiągnęło średnią nadwyżkę finansową, pozostającą do dyspozycji właściciela gospodarstwa po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej oraz spłacie zadłużenia, gromadzoną m.in. w celu sfinansowania przyszłych inwestycji o wartości 23 922 zł. Najwyższą średnią zdolność do samofinansowania prowadzonej działalności oraz tworzenia oszczędności w ramach wszystkich sfer działalności, podobnie jak w przypadku przepływu pieniężnego (1), wykazywały gospodarstwa specjalizujące się w hodowli zwierząt ziarnożernych (49 488 zł) oraz uprawach ogrodniczych (34 941 zł). Jednocześnie charakteryzowały się one najniższym udziałem kapitału własnego w strukturze kapitału spośród wszystkich badanych typów rolniczych. W przypadku pierwszych średni udział w latach 2004-2009 wyniósł 78,17%, w przypadku drugich – 86,97%, natomiast wartość ta dla przeciętnego gospodarstwa rolnego w Polsce wyniosła 91,01%. Oznacza to, iż gospodarstwa te choć mają możliwość samofinansowania działalności, w największym stopniu wykorzystują efekt dźwigni finansowej. Oczywiście specyfika opodatkowania przedsiębiorstw rolniczych powoduje, że nie mają one możliwości skorzystania z osłony podatkowej, jednakże w według niektórych badaczy [Goraj, Mańko 2009] gospodarstwa rolne mogą wykorzystać efekt dźwigni finansowej wówczas, gdy wskaźnik rentowności kapitału własnego⁹

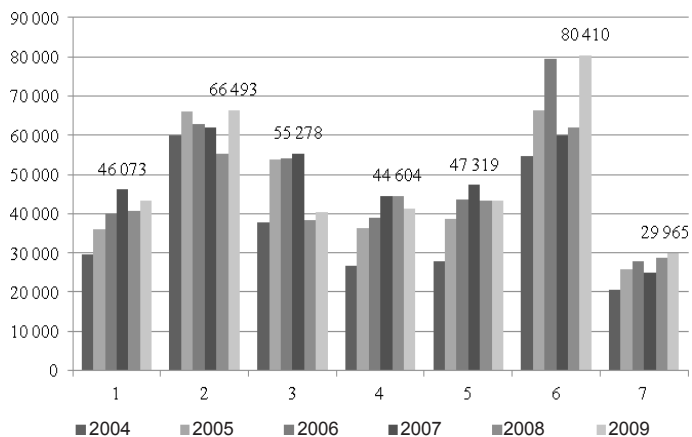
- 1 – uprawy polowe/fieldcrops,
- 2 – uprawy ogrodnicze/horticulture,
- 3 – uprawy trwałe/other perennial crops,
- 4 – krowy mleczne/dairy,
- 5 – zwierzęta trawożerne/other grazing livestock,
- 6 – zwierzęta ziarnożerne/granivores,
- 7 – mieszane/mixed

Rysunek 1. Przepływ pieniężny (1) w towarowych gospodarstwach rolnych w Polsce w latach 2004-2009 według wartości przeciętnej z uwzględnieniem typu rolniczego

Figure 1. The average cash flow (1) of agricultural farms in Poland from 2004 to 2009, by farm type

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

runkiem produkcji była hodowla zwierząt ziarnożernych, co wynika z faktu, iż gospodarstwa te zajmują się także produkcją roślinną, która jest komplementarna dla produkcji podstawowej. Przeciętne gospodarstwo rolne w Polsce użytkowało od 15,9 do 17,8 ha.

Wyniki badań

Przeciętne gospodarstwo rolne w Polsce w latach 2004-2009 osiągnęło przepływy pieniężne (1) na poziomie 35 591 zł. Wartość ta wahała się od 27 956 zł w 2004 r. do 39 241 w 2009 r. (rys. 1).

Najwyższą średnią zdolność do samofinansowania prowadzonej działalności oraz tworzenia oszczędności w ramach działalności operacyjnej wykazują gospodarstwa specjalizujące się w hodowli zwierząt ziarnożernych (67 146 zł) oraz uprawach ogrodniczych (62 076 zł). Najniższą nadwyżkę po sfinansowaniu działalności operacyjnej

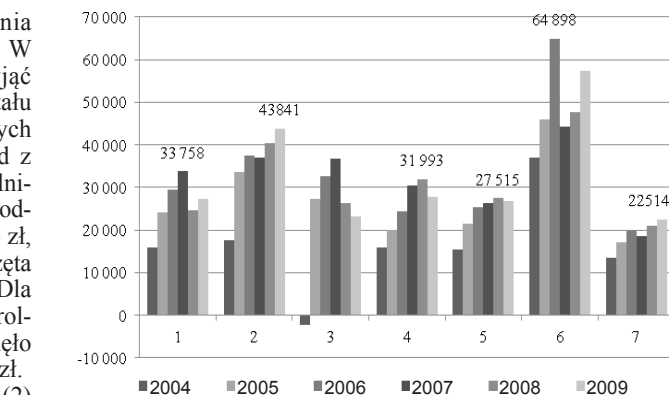
⁹ Wskaźnik rentowności kapitału własnego = 100 x (dochód z gospodarstwa rolnego – umowna opłata pracy własnej) / średni stan kapitału własnego [Goraj, Mańko 2009].

jest wyższy od stopy oprocentowania długoterminowych lokat bankowych. W związku z powyższym można przyjąć założenie, że wykorzystywanie kapitału obcego wpływa na wysokość osiąganych nadwyżek ekonomicznych. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego¹⁰ rolników zajmujących się uprawą roślin ogrodniczych wyniósł od 33 126 do 45 686 zł, natomiast rolników hodujących zwierzęta ziarnożerne od 45 466 do 63 891 zł. Dla porównania przeciętne gospodarstwo rolne w Polsce w badanych latach osiągnęło średnie dochody na poziomie 24 955 zł.

Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem odzwierciedla zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa. Najwyższe wartości badanej relacji odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w ogrodnictwie oraz tych, których głównym kierunkiem produkcji jest hodowla zwierząt ziarnożernych.

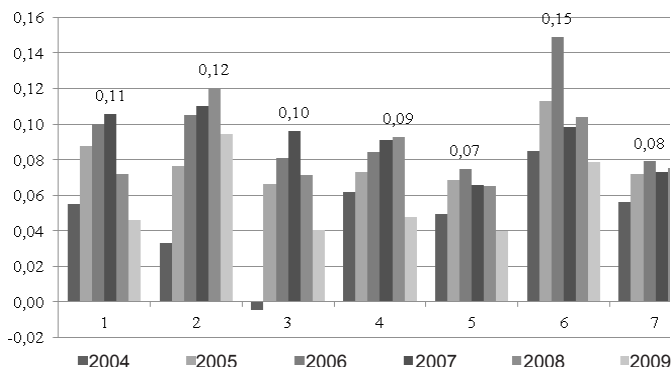
Rysunek 3. Relacja przepływu pieniężnego (2) do majątku ogółem w towarowych gospodarstwach rolnych w Polsce w latach 2004-2009 (krotność) według wartości przeciętnych z uwzględnieniem typu rolniczego
Figure 3. The ratio of commercial farm cash flow (2) to total assets in Poland between 2004 and 2009, by farm type

Legenda i źródło: jak na rys. 1
Legend and source: see fig. 1

Rysunek 2. Przepływ pieniężny (2) w towarowych gospodarstwach rolnych w Polsce w latach 2004-2009 według wartości przeciętnych z uwzględnieniem typu rolniczego
Figure 2. The average cash flow (2) of agricultural farms in Poland from 2004 to 2009, by farm type

Legenda i źródło: jak na rys. 1
Legend and source: see fig. 1

Podsumowanie

Przeprowadzone badania umożliwiły sformułowanie następujących wniosków:

1. Przepływy pieniężne mogą być miarą ukazującą zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania prowadzonej działalności oraz tworzenia oszczędności.
2. Najwyższą średnią zdolność do samofinansowania prowadzonej działalności oraz tworzenia oszczędności wykazują gospodarstwa specjalizujące się w hodowli zwierząt ziarnożernych oraz uprawach ogrodniczych. Jednocześnie charakteryzują się one najniższym udziałem kapitału własnego w strukturze kapitału spośród wszystkich badanych typów rolniczych. Wykorzystanie kapitału obcego w gospodarstwach rolnych wyżej wymienionych typów wpływa pozytywnie na wysokość osiąganych nadwyżek ekonomicznych.
3. Powyższe zależności odnotowano również w relacji osiąganych przepływów pieniężnych (2) do wartości majątku. Najwyższy zwrot środków finansowych ulokowanych w majątku gospodarstw rolnych w Polsce osiągają gospodarstwa specjalizujące się w hodowli zwierząt ziarnożernych oraz uprawach ogrodniczych.
4. Najniższą średnią zdolność do samofinansowania prowadzonej działalności oraz tworzenia oszczędności wykazują gospodarstwa mieszane.

¹⁰ Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest pojęciem wprowadzonym przez FADN i stanowi jedną z kategorii nadwyżek ekonomicznych możliwych do osiągnięcia przez gospodarstwo rolne. Jest to wartość dodana netto pomniejszona o koszt zewnętrznych czynników wytwórczych i powiększona o granty i subsydia do inwestycji. W rachunku tym nie uwzględnia się opłat za pracę rolnika i jego rodziny oraz kosztu kapitału własnego wniesionego do gospodarstwa [Goraj, Mańko 2009].

Literatura

- Bierlen R., Barry P.J., Dixon B.L., Ahrendsen B.L.** 1998: Credit Constraints, Farm Characteristics and the farm Economy: Differential Impacts on Feeder Cattle and Beef Cow Inventories. *The American Journal of Agricultural Economics*, 80, 708-709.
- Decyzja Komisji z dnia 7 czerwca 1985 r. *ustanawiająca wspólnotową typologię gospodarstw rolnych* (85/377/EWG). Dz.U. L 220 z 17.8.1985.
- Galecka A.** 2010: Finansowanie działalności w gospodarstwach rolniczych z województwa lubelskiego. [W:] Współczesne trendy w zarządzaniu i finansach. Teoria a praktyka (red. M. Godlewska, P. Szczepankowski). Wyd. Vizja Press&IT, Warszawa, 263-271.
- Goraj L., Mańko S.** 2009: Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Difin, Warszawa, 75-76, 187.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R.** 2009: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2008 roku. Cz. I. Wyniki standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 52.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R.** 2010: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2009 roku. Cz. I. Wyniki standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 52.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R.** 2011: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2010 roku. Cz. I. Wyniki standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa
- Goraj L., Osuch D., Płonka R.** 2007: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2006 roku. Cz. I. Wyniki standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 54.
- Goraj L., Osuch D., Płonka R.** 2008: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2007 roku. Cz. I. Wyniki standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 52.
- Kusz D.** 2008: Inwestycje rzeczowe w wybranych gospodarstwach rolniczych Podkarpacia. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. X, z. 3, 362-367.
- Kusz D.** 2009: Procesy inwestycyjne w praktyce gospodarstw rolniczych korzystających z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów, 50-51.
- Ma J., Tian G.** 2006: Risks, Financing Constraints, and High Savings Ratio in the Rural Economy of China: A Model Incorporating Precautionary Savings and Liquidity Constraints. *Frontiers of Economics in China*, vol. 1, no. 1, 114.
- Mądra M.** 2009: Źródła finansowania inwestycji w indywidualnych gospodarstwach rolniczych. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. XI, z. 1, 273-278.
- Marcysiak A., Marcysiak A.** 2009: Źródła finansowania działalności bieżącej i inwestycyjnej gospodarstw rolnych. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, Problemy rolnictwa światowego*. t. 9, (XXIX), Wyd. SGGW, Warszawa, 119-127.
- Pawłowska-Tyszko J.** 2003: Źródła dochodów gospodarstw rolniczych. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. V, z. 1, 195.
- Ustawa o zbieraniu i wykorzystywaniu danych rachunkowych z gospodarstw rolnych* z 29 listopada 2000 r. z późn. zm. Dz. U. Nr 3 z 2001 r. poz. 20.
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2004 roku. 2005: Wyniki standardowe. Cz. I, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 62.
- Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN w 2005 roku. 2006: Wyniki standardowe. Cz. I, IERiGŻ-PIB, Warszawa, 54.

Summary

The paper examines the ability to self-finance on farms in Poland while accounting for the farm type. The discussion focuses on commercial farms and uses the data from the Farm Accountancy Data Network (FADN) for the period 2004-2009. The analysis considers the farm cash flow for the following farm types: fieldcrops, horticulture, other perennial crops, dairy, other grazing livestock, granivores, and mixed production. All data presented in the paper are average values for the examined groups of farms.

Adres do korespondencji:

dr hab. Danuta Zawadzka, prof. PK, mgr Agnieszka Strzelecka, mgr Ewa Szafraniec-Siluta
 Politechnika Koszalińska
 Wydział Nauk Ekonomicznych
 ul. Kwiatkowskiego 6e
 75-343 Koszalin
 e-mail: danutaz@man.koszalin.pl, tel. (94) 343 92 16
 agnieszka.strzelecka@tu.koszalin.pl, tel. (94) 343 91 59
 ewa.szafraniec@tu.koszalin.pl, tel. (94) 343 91 64